

Geachte Minister Schreinemacher,

De wereld staat voor historische uitdagingen: snelle en grootschalige actie tegen ontwrichtende klimaatverandering is vereist, voedselproductie en de toegang tot voedsel staan enorm onder druk en de geopolitieke verhoudingen veranderen in rap tempo. Nederland heeft als één van de belangrijkste handelsslanden ter wereld een positie om deze uitdagingen het hoofd te bieden. De Handel Anders! coalitie¹ (hierna: Handel Anders) wil haar visie op deze vraagstukken en de rol van Nederland met u delen in een kennismakingsgesprek.

Mondiaal handels- en investeringsbeleid heeft de potentie om armoede en ongelijkheid in de wereld te verkleinen, productie en consumptie te verduurzamen en internationale afspraken over de bescherming van klimaat, milieu en biodiversiteit, mensen- en arbeidsrechten, kringlooplandbouw en meer te versterken. Dat betekent dat Nederland moet toewerken naar een handelsbeleid dat deze doelen vooropstelt, waarbij verdragen in lijn gebracht worden met de Parijs- en Glasgow-afspraken. Met deze brief willen wij onze visie en expertise met u delen en onszelf aanbieden als gesprekspartner op de volgende onderwerpen:

Handel & klimaat

- Maak het aantrekken van duurzame investeringen en het bevorderen van klimaatvriendelijke economische ontwikkeling tot uitgangspunt van handels- en investeringsbeleid, met specifieke criteria en definities
- Beëindig arbitrage-mechanismen zoals ISDS en ICS
- Pleit in EU verband voor beëindiging van het Energy Charter Treaty (ECT)
- Breng de gewijzigde motie van het lid Ouwehand c.s. over het intrekken van de steun voor het Mercosur-verdrag in de praktijk
- Maak de duurzaamheidshoofdstukken (TSD-chapters) afdwingbaar, met mogelijkheid van sancties

Handel & arbeids- en mensenrechten

- Betrek een delegatie van vakbonden, vrouwengroepen en mensenrechtenorganisaties bij handelsmissies en onderhandelingen aangaande handel
- Voer standaard gendered impact assessments uit om te kijken naar de gevolgen van een handelsverdrag op de positie van vrouwen. Gebruik de OESO richtlijnen om negatieve impacts te voorkomen.
- Neem het bevorderen en beschermen van werknemersrechten als uitgangspunt voor handels- en investeringsbeleid en zorg voor hoogwaardige publieke diensten en fatsoenlijke banen wereldwijd
- Neem de ILO-conventies als randvoorwaarde voor handels- en investeringsverdragen en sluit geen verdragen af met landen die deze niet geïmplementeerd hebben

¹ Handel Anders! is een coalitie van vakbonden, boerenorganisaties, milieu- en ontwikkelingsorganisaties, kennis- en consumentenorganisaties, ondernemers en betrokken burgers die binnen Nederland samenwerken in hun streven naar eerlijke en duurzame handel wereldwijd. We zetten onze expertise in bij de samenwerking met een breed, internationaal netwerk van organisaties met vergelijkbare doelstellingen en volgen de nationale en internationale ontwikkelingen op het gebied van handel op de voet.

Handelsrelatie met Afrika

- Neem de belangen van lokale boerenorganisaties, MKB, vrouwengroepen als startpunt voor een gelijkwaardige handelsrelatie
- Zorg voor handel- en investeringsafspraken die klimaatbestendige initiatieven stimuleren, regionale duurzame (voedsel)productieketens versterken en een goede prijs voor producenten uit Afrikaanse landen

Handel & klimaat

De vergaande investeringsbescherming via handels- en investeringsverdragen staat op gespannen voet met de klimaatdoelen. Om de wereldwijde opwarming te beperken tot ruim onder de 2 graden zullen we meer dan 80 procent van de bewezen kolen- olie- en gasreserves in de grond moeten laten zitten. Veel fossiele infrastructuur zal afgesloten moeten worden voor het einde van de economische levensduur. Een groot deel van die investeringen is in handen van buitenlandse eigenaren en wordt beschermd via het Energy Charter Treaty of een van de talloze andere investeringsverdragen. Dit vormt een groot risico voor een betaalbare, snelle en eerlijke transitie naar een duurzame samenleving. Voor zowel Nederland als voor landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië betekent dit in de praktijk dat juridische claims zullen volgen van fossiele energiebedrijven indien deze landen beleid implementeren om de Parijs en Glasgow afspraken te realiseren. De claims van RWE en Uniper tegen Nederland zijn hiervan slechts een voorproefje. Handel Anders pleit voor het beëindigen van alle vormen van investeerdersbescherming (zoals ISDS en ICS) in investeringsverdragen. Daarnaast zou het aantrekken van duurzame investeringen en het bevorderen van klimaatvriendelijke economische ontwikkeling het uitgangspunt moeten vormen van nieuwe investeringsverdragen. Specifieke criteria en definities voor duurzame en klimaatvriendelijke investeringen kunnen daarbij helpen².

Het **Energy Charter Treaty** (Energiehandvestverdrag) is een verdrag uit de vorige eeuw dat de handel en investeringen in energie (momenteel vooral fossiele brandstoffen) stimuleert en beschermt. Het is ondertekend door meer dan 50 landen en wordt nog altijd uitgebreid. Het ECT is uitgegroeid tot het meest gebruikte verdrag voor het aanvechten van overheidsbeleid via ISDS-claims. In 2021 werden maar liefst twee claims (ter waarde van circa 2.1 miljard) ingediend jegens Nederland op basis van het ECT in reactie op onze kolenwet³. Het recente IPCC rapport verwijst naar het ECT en het feit dat transacties in energie sterke investeerdersbescherming genieten, ten koste van klimaatmaatregelen en klimaatactie⁴. De EU-inzet voor de onderhandelingen over modernisering die

² Zie ook "Bescherming voor klimaatvervuilers: Nederlandse investeringsverdragen als obstakel voor de energietransitie" https://www.bothends.org/uploaded_files/document/Bits_Rapport_bescherming_klimaat_vervuilers_online.pdf

³ Zie ook: <https://handelanders.nl/kolenbedrijf-rwe-klaagt-nederland-aan-via-omstreden-investeringsverdrag/>
<https://handelanders.nl/tweede-investeringsclaim-tegen-nederlands-kolenverbod-door-uniper/>

⁴ "A large number of bilateral and multilateral agreements, including the 1994 Energy Charter Treaty, include provisions for using a system of investor-state dispute settlement (ISDS) designed to protect the interests of investors in energy projects from national policies that could lead their assets to be stranded. Numerous scholars have pointed to ISDS being able to be used by fossil-fuel companies to block national legislation aimed at phasing out the use of their assets (Bos and Gupta 2019; Tienhaara 2018) [...] In particular, transactions in the energy sector show a high level of investor protection also against much needed climate action which is also well illustrated by share of claims settled in favour of foreign investors under the Energy Charter Treaty and investor-state dispute settlement (Bos and Gupta 2019)." <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/>

momenteel plaatsvinden lijkt niet te kunnen rekenen op steun. Sterker, de onderhandelingen zitten muurvast. Daarom roept Handel Anders samen met andere maatschappelijke organisaties en academici de Nederlandse overheid op om in EU-verband te pleiten voor collectieve beëindiging van het ECT. Dit maakt ruimte voor de hierboven beschreven nieuw uitgangspunten voor investeringsverdragen.

De onderhandelingen over het verdrag tussen de EU en de **Mercosur**-landen (Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay) lijken in een beslissende fase te zijn beland. Dit verdrag vormt een bedreiging voor het Amazonegebied, de Chaco, de Cerrado (waar nog meer ontbossing dreigt) en andere natuurgebieden. Daarnaast ondermijnt het verdrag de belangen van gezinsbedrijven in de landbouw in de Mercosur- en EU-landen en bedreigt het met name de rechten van vrouwen en inheemse volkeren. Het verdrag zal daarnaast ten koste gaan van nationale industrie, diensten en werkgelegenheid in de Mercosur-landen. De Tweede Kamer nam in 2020 een motie aan waarin de Kamer uitspreekt dat dit verdrag van tafel moet⁵. Handel Anders steunt deze lijn en moedigt u aan dat ook te doen. Wij stellen ook een alternatief voor in een rapport dat we schreven over dit verdrag⁶. Daarin pleiten we voor een samenwerkingsakkoord tussen de EU en Mercosur-landen gericht op versterking van politieke, sociale, culturele en economische relaties tussen de regio's en voor een rechtvaardig en milieuvriendelijke handelsbeleid in de volle breedte.

Op dit moment zijn afspraken op het gebied van milieu en klimaat binnen in handels- en investeringsverdragen vrijblijvend en niet-afdwingbaar. Wij vragen daarom dat Nederland zich inzet om de zogenaamde **duurzaamheidshoofdstukken (TSD-chapters)** zo snel mogelijk afdwingbaar te maken, met de mogelijkheid tot het opleggen van sancties. Afdwingbaarheid is ook nodig op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten en dierenwelzijn. Op VN- en EU-niveau zijn wetgevingsinitiatieven rondom due diligence volop in ontwikkeling. Dat geldt ook voor de Europese ontbossingswet. We vragen u om deze initiatieven te ondersteunen en u in te spannen voor afdoende afdwingbaarheid van TSD-afspraken binnen deze wetten.

Handel & arbeids- en mensenrechten

Gender krijgt wat Handel Anders betreft een vaste plek binnen handelsbeleid. Voortbouwend op uw voorgangers, kunt u hier veel kansen benutten. Zo zijn gendered impact assessments een manier om standaard te kijken naar de gevolgen van een handelsverdrag op de positie van vrouwen. Als de gevolgen negatief lijken uit te vallen, zijn de richtlijnen van de OESO het middel om dit te voorkomen. Een andere manier om gendergelijkheid en vrouwenrechten wereldwijd onderdeel uit te laten maken van alle aspecten van het handelsbeleid is door vrouwen en vrouwenrechtenorganisaties in onderhandelingen en in de uitvoering van afspraken hun rechtmatige plek aan tafel te geven⁷.

⁵ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z03354&did=2020D07035>

⁶ Zie ook onze publicatie "Het EU-Mercosur handelsverdrag: een kritische analyse en een alternatief" (2021):

<https://handelanders.nl/wp-content/uploads/2021/10/nieuwe-publicatie-over-het-EU-Mercosur-handelsverdrag.pdf>

⁷ Zie ook: "Vrouwen in internationale handel: een koopje? Een advies aan overheid en bedrijfsleven over gendergelijkheid in handels- en investeringsverdragen":

https://www.bothends.org/uploaded_files/document/ONLINE_Women_Vrouwen_in_Internationale_handel_een_k.pdf

EU Handels- en investeringsbeleid kan leiden tot fatsoenlijke banen en de bescherming van **mensenrechten**, waar ook **werknemersrechten** onder vallen. Daar is een hervorming voor nodig. Ook vragen we dat het beleid bijdraagt aan het scheppen van hoogwaardige publieke diensten en een duurzame versterking van de industriële basis van Europa. We willen een vernieuwd EU-handelsbeleid dat met meer urgentie en inzet werknemersrechten bevordert en verdedigt. Het gebrek aan effectieve afdwingbaarheid van arbeidsrechten, mensenrechten en milieubepalingen binnen het EU-handelsbeleid vraagt daarom om concrete actie. Een belangrijke voorwaarde om veilige en fatsoenlijke arbeidsomstandigheden te garanderen, zijn de afspraken binnen handelsakkoorden over ratificatie, implementatie en handhaving van de fundamentele ILO-conventies (verdragen van de Internationale Arbeidsorganisatie, IAO) inzake vrijheid van vereniging en collectieve onderhandelingen, door de EU-lidstaten en diens handelspartners. Voldoen aan deze afspraken zou een voorwaarde moeten zijn om verdragsonderhandelingen met derde landen te starten. We pleiten er daarnaast voor dat bij iedere handelsmissie, waarbij het Nederlandse bedrijfsleven doorgaans zeer goed vertegenwoordigd is, voortaan ook een delegatie van vakbonden en mensenrechtenorganisaties meegaat.

Eind 2020 werd een akkoord bereikt over het **EU-China verdrag (CAI)**. We hebben met instemming vernomen van uw kritische houding over het CAI in uw voormalige functie als Europarlementariër. Mensenrechten worden met dit verdrag inderdaad onvoldoende geadresseerd en verbeterd, o.a. vanwege het ontbreken van afdwingbare mechanismen inzake arbeids- en mensenrechten. In de eerste plaats is verificerbare vooruitgang op ratificatie van vier fundamentele ILO-verdragen vereist als voorwaarde voor het akkoord. Nu een verdrag sluiten met China betekent dat de EU een drukmiddel verliest om substantiële verbetering van de mensenrechtensituatie in China te eisen en vormt een verkeerd signaal. Deze lijn geldt wat Handel Anders betreft ook voor andere verdragen met landen waar de situatie rondom mensen- en werknemersrechten niet op orde is.

Handelsrelatie met Afrika

In het coalitieakkoord staat geschreven dat er een gerichte **Afrika-strategie** komt. Dit “beoogt een gelijkwaardige economische ontwikkeling te stimuleren, armoede te verminderen, mensenrechten te verbeteren, irreguliere migratie te beperken”. Dat is goed nieuws, want dit biedt handvatten voor aanvullend beleid op de huidige EU-Afrika strategie. De EU strategie focust zich eenzijdig op handel en stelt de belangen van het Europese bedrijfsleven voorop, wat ons grote zorgen baart op het gebied van duurzaamheid, mensenrechten, sociale en economische gelijkheid.

Gelijkwaardigheid borgen in de Nederlandse Afrika-strategie vraagt om te vertrekken vanuit de ideeën en initiatieven van diegenen die in de Afrikaanse landen werken aan de economische ontwikkeling en mensenrechten: van lokale boerenorganisaties, MKB, vakbonden, vrouwengroepen en andere vertegenwoordigers uit het maatschappelijk middenveld. Zij weten goed waar Nederlandse expertise en kunde nodig is én juist daar kunt u op inzetten. Ook biedt dit de kans om handel- en investeringsafspraken vorm te geven die klimaatbestendige initiatieven stimuleren, regionale duurzame (voedsel)productieketens versterken en zorgen voor een goede prijs voor producten uit Afrikaanse landen zonder dat zij worden weggeconcurrereerd door Nederlandse producten met (te) lage prijzen.

Handel Anders biedt zich graag aan om mee te denken in het vormgeven van de Afrika-strategie, met name om gelijkwaardigheid te borgen en de strategie een middel te laten zijn tot eerlijke handel.

Tot slot

Nederland kan een **gidsland** worden op het gebied van eerlijke en duurzame handel. Hiervoor is beleidscoherentie vereist, wat betekent dat internationale en Europese afspraken die gemaakt zijn over het klimaat, milieu en biodiversiteit, mensen- en arbeidsrechten, kringlooplandbouw, etc. niet ondermijnd mogen worden door het handelsbeleid. Voor een uitgebreid overzicht van onze principes, doelstellingen en alternatieve beleidsvoorstellen op het gebied van eerlijke en duurzame handel verwijzen we u graag door naar onze publicatie “Handel Anders! Een oproep voor eerlijke en duurzame handel”⁸.

Uiteraard spreken we ook graag met u over andere onderwerpen. Dat kan bijvoorbeeld gaan om de regulering van digitale markten, waarbij u in het Europees Parlement terecht een kritische houding aannam over het gebrek aan regels voor onder meer digitale platforms.

Handel Anders!

⁸ <https://handelanders.nl/wp-content/uploads/2020/11/publicatie.pdf>